

Petr Sokol: Volby tehdy a dnes

29.října 2009
www.reflex.cz
24.10.2009

Šéfredaktor CEVRO Revue Petr Sokol publikoval ve speciálu týdeníku Reflex analýzu voličského chování v době První republiky a dnes.

Je to možná překvapivé, ale je to tak: celé regiony volily v polistopadových parlamentních volbách stejně nebo podobně jako za první republiky. Co z toho vyplývá? Strany přicházejí a odcházejí, ale tradice a hlubší voličské zájmy přetrvávají.

Podívejme se, jakým politickým silám v uplynulých osmdesáti letech patřil parlament, a na základě toho se pokusme načrtnout mapy stabilní voličské podpory v první a polistopadové republice.

PRVNÍ REPUBLIKA

1920: SOCIALISTÉ VÍTĚZÍ

Během první republiky se uskutečnily celkem čtyři parlamentní volby. Tématem těch prvních v roce 1920 se stal souboj o to, zda v republice převáží socialismus a bude možné ustavit vládu jen z levicových stran. Jasně vítězství si připsali čeští sociální demokraté, ale ani to jim nestačilo na vytvoření většiny se sesterskou národně socialistickou stranou. Historické vítězství sociálních demokratů, kdy je volilo přes jeden milión občanů, relativizoval fakt, že strana byla před rozpadem, protože z jejího levého křídla se již rodila Komunistická strana Československa (KSČ).

Skutečným vítězem voleb se proto stala agrární strana a její předák Antonín Švehla. Sedlák z Hostivaře (tehdy u Prahy, dnes v Praze) neměl akademické vzdělání jako většina jeho politických rivalů, ale osud mu dal do vínku přirozený talent pro politiku. Před válkou se stal poslancem zemského sněmu za agrárníky, ale setrvale odmítal kandidovat do celorakouského parlamentu. Rád opakoval, že místo českých politiků je v Praze, nikoli ve Vídni. Už jako předseda agrární strany se stal jedním z "mužů 28. října", když se velmi aktivně zapojil do vyhlášení republiky.

V nové republice neomylně sáhl po klíčovém resortu ministra vnitra a ten pevně držel až do roku 1920. Nebál se vládnout se socialisty, když Evropou otrásl duch socialistických revolucí. Naopak v tomto období prosadil pozemkovou reformu, čímž si zajistil voličskou základnu, a současně byl spoluautorem československé ústavy. Po rozkolu v řadách sociální demokracie předsedal jako premiér třem vládám. Když vlna vzrušení ze socialismu opadla, neváhal vytvořit středopravicovou koalici bez socialistických stran a vzít do ní německé menšinové strany.

V roce 1927 udělal rozhodnutí, jež ho odlišilo od většiny českých stranických lídrů ve všech epochách: odmítl kandidovat na prezidenta. Muž, který je neprávem opomíjen při výčtu "otců zakladatelů" meziválečného Československa a jenž vybudoval nejlépe fungující meziválečnou českou politickou stranu, ale v druhé polovině dvacátých let z politiky postupně odešel. Důvodem byla jeho zhoršující se srdeční nemoc, které v roce 1933 ve věku šedesáti let podlehl.

1925: ŠOKUJÍCÍ VÝSLEDEK

O parlamentních volbách v roce 1925 se často píše jako o souboji, v němž výrazně uspěla nově založená Komunistická strana Československa (KSČ). Komunisté dosáhli totiž v celorepublikovém měřítku druhého nejlepšího výsledku ze všech stran a prohráli jen s agrárníky. Tento výsledek ale "zkreslují" hlasy ze Slovenska a Podkarpatské Rusi. Když je odečteme, dojdeme k překvapivému a

málo u nás zdůrazňovanému výsledku. Komunisté v roce 1925 v českých zemích (v Čechách, na Moravě a v českém Slezsku), tedy na území dnešní České republiky, parlamentní volby vyhráli. Volilo je zde 745 tisíc občanů, zatímco agrárníky o dvacet tisíc méně. Komunisté v českých zemích tedy nevyhráli poprvé až v roce 1946, ale už o 21 let dříve.

Celostátně volby ovšem přinesly vítězství agrárníků a posílení dalších nesocialistických stran, což umožnilo po několika měsících sestavit středopravicovou vládu "panské koalice".

Šmeral - zakladatel KSČ

Komunistická strana Československa byla výjimečná i ve srovnání s dalšími stranami stejné orientace v Evropě. Počet jejích členů přesahoval 300 tisíc a v tomto ohledu byla třetí nejsilnější v Evropě (po ruské a německé). V poměru na počet obyvatel byla dokonce vůbec nejsilnější. Její politický vzestup v polovině dvacátých let (i pozdější pád) v mnohém symbolizuje osobnost jednoho z jejích zakladatelů a tehdejších předáků - Bohumíra Šmerala.

Třebíčskému rodákovi a vystudovanému právníku Šmeralovi již v mládí učarovala socialistická myšlenka a dovedla ho k sociální demokracii. V ní se prosadil jako skvělý organizátor a postupně stoupal až na samý vrchol stranického aparátu. Předsedou české sociální demokracie se stal v prvních válečných letech. Jenže i za války, kdy v českých zemích narůstalo národní uvědomění, se držel zásady, že důležitější jsou pro dělníky sociální práva než vytváření národních států.

Až do konce války proto odmítal rozbít Rakousko, nevěřil v budoucnost malých států a byl přesvědčen, že celek velikosti Rakousko-Uherska má ekonomickou budoucnost. Ještě během války na něj kvůli těmto názorům zaútočili jeho mladší kolegové a Šmeral se z vedení sociální demokracie stáhl. Mezi dělníky si ale udržel vysokou popularitu.

V samostatném Československu byl Šmeral terčem časté kritiky a stáhl se do ústraní. Trochu natruc se při rozkolu v sociální demokracii v roce 1920 postavil na stranu revoluční levice a po moskevských jednáních s Leninem se z něj stal jeden z vůdců nové, komunistické strany. Šmeral přesvědčoval Sověty o potřebě speciálně české československé cesty ke komunistické straně a z počátku byl v přesvědčování i úspěšný. Pro ně byl Šmeral celebritou, protože se jim málokde v Evropě podařilo do komunistické strany získat některého z vůdců "staré" sociální demokracie. "Šmeralova" vítězná komunistická strana z roku 1925 se Sovětům ale moc líbit nemohla, protože v sobě zahrnovala několik proudů a svou masovostí se blížila "starým" sociálním demokratům.

Šmerala proto podrobili soudružské kritice, kterou on přijal. Následně byl uklizen do Moskvy, kde pracoval v Komunistické internacionále. Moskva podpořila Gottwaldovu bolševizaci a nástup jeho karlínských hochů v roce 1929. Komunistická strana se tím vědomě stala spíše politickou sektou než masovou dělnickou organizací. K úspěchu "Šmeralovy" KSČ z roku 1925 se už za první republiky nikdy nevrátila.

Bohumír Šmeral zemřel v moskevském exilu v roce 1941.

1929: PÁD PRAVICE

Když se v roce 1929 volil prvorepublikový parlament potřetí, byla již komunistická strana oslabena kvůli vnitrostranickým čistkám (tzv. bolševizace), jež prováděla skupina v čele s Klementem Gottwaldem. Nepopularita tohoto kroku mezi jejich voliči byla obrovská, takže KSČ klesla i v českých zemích až na páté místo. Také volby v roce 1929 jsou poměřovány zejména celostátním výsledkem, kdy se mluví o vítězství agrárníků. V českých zemích ovšem nejvíce hlasů získali opět sociální demokraté, kteří obhájili primát z roku 1920. Opoziční sociální demokraté šli do voleb z pozice kritiků středopravicové "panské koalice" československých a německých občanských stran a u voličů jim to pomohlo.

Výsledek voleb, jež Lidové noviny tehdy okomentovaly titulkem "Socialistické strany vítězí", znamenal pád pravicové koalice a návrat ke všennárodní koalici doplněné umírněnými německými stranami.

Jiří Stříbrný

Mezi vítězné strany v tomto roce patřili i čeští národní socialisté, kteří před volbami prošli politickou krizí a rozkolem. Hlavní roli zde hrál snad nejbarvitější politik první republiky - Jiří Stříbrný. Politika s podobným osudem bychom po roce 1989 určitě hledali jen těžko. Stříbrný se během války vypracoval mezi vůdce národních socialistů. V roce 1918 patřil mezi "muže 28. října", kteří vedli pražský převrat, a jeho podpis se nachází pod vyhlášením nezávislosti nového státu.

V nové republice se Stříbrný rychle dostal mezi elitu a zastával několikrát funkci ministra. Jenže postupně se začal rozcházet s T. G. Masarykem, protože je dělil názor na to, kdo více přispěl ke vzniku ČSR, zda domácí (Kramářův a Stříbrného), nebo zahraniční (Masarykův) odboj. Stříbrný dával přednost domácímu a přikláněl se k lídrovi tohoto proudu Karlu Kramářovi. Zároveň začal koketovat s myšlenkou, že by národní socialisté mohli začít spolupracovat s pravíci. To se mu v kombinaci s jeho osobním temperamentem stalo osudným.

V roce 1926 proti němu vytáhl předseda jeho strany Václav Klofáč s podporou Edvarda Beneše a celého prohradního křídla. Nic nebylo v boji o orientaci strany svaté. Stříbrný byl v náznacích spojován jako bývalý ministr obrany s přípravou možného puče, byla připomínána jeho aféra, kdy jako ministr železnic kupoval uhlí od firmy svého bratra, kontakty se vznikajícími českými fašisty. Dokonce byl Klofáčem skandalizován, že je psychicky nemocný, protože prodělal syfilidu a už se u něho rozvinula i progresivní paralýza. Kritici Stříbrného využili jeho pověsti miláčka žen, a dokonce se psalo o konkrétním vyšetření brněnským lékařem, jenž onemocnění potvrdil. Jmenovaný lékař sice v novinách vše popřel, ale na Stříbrném již obvinění ulpělo.

S Gajdou

K rozhodujícímu střetu došlo na sjezdu národně socialistické strany v Brně v září 1926, kde delegáti Stříbrného poměrem 96:42 vyloučili. Stříbrný se ještě chvíli pokoušel verdikt zvrátit, ale nakonec založil novou politickou stranu, která ve volbách roku 1929 kandidovala společně s českými fašisty generála Gajdy. Stříbrný sice získal jeden ze tří poslaneckých mandátů jejich společné Ligy proti vázaným kandidátkám, ale na politické výsluní se již nikdy nevrátil, i když až do roku 1938 usiloval o politickou pomstu Edvardu Benešovi, jehož považoval za hlavního strůjce svého pádu.

Jako vedlejší produkt tohoto snažení založil společně s bratrem tiskové impérium Tempo, jež se stalo králem českého novinového bulváru. Jeho listy až do začátku protektorátu nemilosrdně kritizovaly a napadaly prohradní politiky, a zejména Beneše. Přes spolupráci s krajní pravíci se za nacistické okupace Stříbrný nikdy nepropůjčil k veřejné kritice Beneše a žil v ústraní, přesto ho ale čekala tvrdá poválečná odplata.

V Benešově třetí republice byl za údajnou kolaboraci odsouzen k doživotí a v roce 1955 zemřel ve vězení Valdice. Pád politika, který neznal svou mez, skončil tragickou dohrou.

1935: NÁSTUP HENLEINA

Československo se 21. května 1935 probudilo s překvapivým volebním výsledkem: v Československu, v českých zemích i v Čechách se nejsilnější stranou stala Henleinova Sudetoněmecká strana. Jen na Moravě ji dokázali předstihnout lidovci. Český tisk se v povolební situaci utěšoval tím, že čeští agráři mají díky volebnímu systému více mandátů ve sněmovně, že české koaliční strany neztratily přes probíhající hospodářskou krizi hlasy, či loajálním telegramem, jež Henlein po zveřejnění výsledků zaslal prezidentovi.

Rekapitulace prvorepublikových voleb zajímavě relativizuje tradovanou převahu agráriků. Ta sice platila celorepublikově, ale v českých zemích tato strana nikdy nejsilnější nebyla. Zde třikrát vyhrála levice (dvakrát sociální demokraté a jednou KSČ) a jednou henleinovci. Ve prospěch agráriků ale zase svědčí fakt, že ve všech parlamentních volbách byli v českých zemích druzí. A na této stabilitě v kombinaci se silnou pozicí v dalších částech republiky dokázali stavět.

Edvard Beneš

Poslední parlamentní volby v první republice rozdaly karty pro prezidentskou volbu, která měla určit Masarykova nástupce v úřadu prezidenta po jeho očekávané abdikaci. Přes očekávané drama, kdy agrární pravice dlouho nechtěla podpořit Edvarda Beneše a koketovala s kandidaturou profesora botaniky, bývalého rektora Karlovy univerzity Bohumila Němce (mimochodem pradědečka jachtařky Lenky Šmídové), nakonec Masarykem doporučený kandidát - Edvard Beneš - získal bez protikandidáta hlasy tří čtvrtin přítomných volitelů a došel na vrchol své politické kariéry.

Beneš se stal vlastně jediným politikem, který prožil ve vrcholných politických funkcích celou první republiku. Od 28. října 1918 až do prosince 1935, kdy byl zvolen prezidentem, vykonával úřad ministra zahraničí. Krátce k tomu vedl i jednu z úřednických vlád jako premiér. Beneš se v první republice hlásil k národním socialistům, byl za ně volen poslancem a později byl i místopředsedou této levicové strany. Je nutné připomenout, že Beneš se netajil svým odporem k instituci politických stran.

Osud druhého československého prezidenta a první Československé republiky byl výrazně propleten. Beneš vybojoval novému státu hranice a určil jeho zahraniční orientaci na Francii a Západ. Již jako prezident ale musel přihlížet, jak oboje vzalo zaslé. Hranice jsme ztratili a Francie nás (spolu s Velkou Británií) zradila. Před Benešem se otevřelo desetiletí, v němž několikrát musel rozhodovat o osudu našeho národa. To už ale nepatří do historie první republiky a jejích voleb.

POLISTOPADOVÁ REPUBLIKA 1990: PROTI KOMUNISMU

Od roku 1990 byli čeští občané povoláni k urnám, aby rozhodli o složení dolní komory parlamentu, celkem šestkrát. Volby v roce 1990 byly faktickým referendem o konci komunistického režimu. Antikomunistické hnutí - Občanské fórum (OF) - v českých zemích hladce zvítězilo a sestavilo federální i českou vládu. Již pro první volby byl zvolen poměrný systém a často se pro něj argumentovalo zejména tradicí první republiky. Jenže to, co se jevilo jako opodstatněné v roce 1990, protože Československo bylo po roce 1919 i po roce 1989 mnohonárodnostním státem, ztratilo opodstatnění po vzniku samostatné České republiky.

Aféra Bartončík

Před volbami v červnu 1990 se všeobecně očekávalo, že zvítězí Občanské fórum. Otázkou zůstávalo jen o kolik. Pomocí výsledku OF se rozhodl tehdejší náměstek federálního ministra vnitra Jan Ruml, nominovaný OF. V době, když již běželo předvolební moratorium, a kdy byla proto zakázaná jakákoli kampaň, vystoupil Jan Ruml na tiskové konferenci a oznámil, že předseda lidovců Josef Bartončík byl agentem StB. Lidovci již nemohli příliš zareagovat, a přestože Bartončík spolupráci s StB popřel, stranu aféra ve volbách bezpochyby oslabil. U lidovců vznikl pocit ukřivděnosti, který se nedávno v části strany vrátil v souvislosti s aférou Čunek. Bartončík se musel po volbách funkce předsedy do vyšetření případu vzdát, ale protože parlamentní komise jeho spolupráci s komunistickou tajnou policií potvrdila, otevřel se prostor pro nového šéfa strany - Josefa Luxe.

1992: TÉMA REFORMY

Když se do stejné sestavy parlamentních orgánů jako v roce 1990 volilo po dvou letech znovu, bylo již Občanské fórum minulostí a rozhodovalo se o tom, který z něj vzešlý proud bude určovat budoucnost země další čtyři roky, protože proti sobě tehdy stály dvě koncepce hospodářské reformy. Druhým podstatným tématem se stal osud společného československého státu. Vítězstvím ODS, jež vzešla z pravicového křídla OF, občané české části federace dali přednost rychlým ekonomickým reformám a řešení buď funkční federace, nebo nic. Na Slovensku voliči hlasovali přesně opačně. Výsledkem byly dohody o rozdělení státu.

Klaus - předseda OF

Václav Klaus byl pro Čechy v roce 1992 symbolem rozhodnosti. Již dva roky jako ministr financí prosazoval radikální ekonomické reformy, což mu v atmosféře doby vyneslo vysokou popularitu. A dokonce post prvního předsedy OF. Občanské fórum až do roku 1991 fungovalo jako široké hnutí podle představ Václava Havla. Klaus přišel s myšlenkou transformace OF do politické strany a vyhrál. Z jeho většinového proudu vznikla ODS. Klaus v roce 1992 nabízel občanům "normální" věci. Založil normální politickou stranu a chtěl zavést normální ekonomiku a normální společný stát se Slovákou. Výsledek voleb naplnil pozdější heslo ODS: "Národ volí Klause."

1996: SOCIALISTÉ NASTUPUJÍ

Sněmovní volby v roce 1996 se nesly v atmosféře, kdy se Klausova středopravicová koalice snažila o obhajobu vítězství, ale na scénu razantně vstoupil Miloš Zeman s novou image sociální demokracie. Zeman uspěl, přestože nejsilnější zůstala ODS, a na scéně se objevila první polistopadová menšinová vláda. Tento nestabilní model vládnutí se bohužel stal normou v následujících letech. I v první republice menšinové vlády existovaly, ale častější byly v podobě přechodných, úřednických kabinetů. Klausova menšinová vláda po necelém roce padla, nastoupila první polistopadová (polo) úřednická vláda a konaly se zatím jediné předčasné volby.

Se Zemákem k úspěchu

Kdo si vzpomene na předvolební kampaň z roku 1996, asi si vybaví mdlou a trochu vychloubačnou kampaň ODS "Dokázali jsme, že to dokážeme". Málokdo čekal, že by se občanským demokratům mohla zrodit konkurence, ale Miloš Zeman na tom pilně pracoval. Tento bývalý liberál se dostal do čela slabé sociální demokracie a zavelel k její změně k nesmlouvavé opozici proti Klausovi. Zeman si najal bývalého komunistického aparátčíka Šloufa, ten sehnal starou karosu a pokřtil ji na Zemák. S ním a nezbytnou lahví becherovky měsíce křižovali republiku a přesvědčovali občany, že bylo dost Klausovy vlády. Zeman slavil úspěch, ČSSD posílala téměř o dvacet procent, zaostala za občanskými demokraty jen o tři procenta a Klausova koalice ztratila většinu ve sněmovně.

1998: SOCIALISTÉ K MOCI

Tentokrát lehce zvítězil Miloš Zeman s ČSSD. Tématem voleb byla spíše otázka, zda pravicovým oponentem jeho strany bude nadále ODS, nebo od ní odštěpená Unie svobody. Voliči dali tehdy pro mnohé překvapivě přednost Klausově ODS, přestože se jen pár měsíců před volbami potýkala s tzv. sarajevským atentátem.

Sládek - záhuba populisty

Místo ve sněmovně v těchto volbách nedokázal obhájit pro svou stranu král polistopadového populismu - Miroslav Sládek. Bývalý zaměstnanec komunistického cenzorského úřadu s vizáží Mr. Beana se svými republikány zasedl ve sněmovně již v roce 1992. Sládek na sebe upozorňoval kritikou všech a všeho. Chtěl vystoupit z OSN, připojit znovu Podkarpatskou Rus, za vším viděl Němce a "Cikány" a spiknutí ostatních stran. Už v roce 1992 uspěl díky stejné taktice jako Zeman o čtyři roky později: měsíce objížděl náměstí větších i menších měst. K tomu na sebe upozorňoval netradičními výstupy v médiích. Třeba do televizních diskusních pořadů si nosil vlastní džus, aby ho někdo neotrávil.

Sládkova taktika dvakrát vyšla, napotřetí se populistický stroj zadrhl a nebylo divu. Sládek do sněmovny nechal zvolit svou milenkou a další příbuzné a na veřejnost pronikly informace, jak se na úkor strany obohacuje. Jeho voliči mu odpustili všelijaká extempore, včetně problémů se zákony,

nikoli ale "vydělávání" na politice, což tak rád kritizoval. V roce 1998 sládkovci vypadli z Parlamentu a žádná pravicově populistická strana je již později nenapodobila.

2002: KLAUSOVA PORÁŽKA

Po čtyřech letech menšinové vlády ČSSD s tolerancí ODS se vládní straně již s novým předsedou Vladimírem Špidlou podařilo vítězství obhájit, a sestavit dokonce jedinou většinovou vládu tohoto desetiletí. Nevýhodou bylo, že měla většinu pouhého jednoho hlasu, takže pokračoval nestabilní způsob vlády.

Špidla a Gross

Na Zemanovo místo v čele ČSSD nastoupila dvojice zcela odlišných charakterů. Předsedou strany a premiérem se stal Vladimír Špidla, jeho "korunním princem" Stanislav Gross. Uzavřený Vladimír Špidla, který rád začínal vládní jednání v šest hodin ráno a proslul výrokiem "zdroje tu jsou", vydržel v čele vlády jen dva roky. Křeslo ho stál debakl v evropských volbách.

Na jeho místo nastoupil teprve pětatřicetiletý Stanislav Gross. Když se tento mistr zákulisních intrik dostal do první řady zájmu médií, velmi brzo selhal. Osudným se mu stal jeho přepychový byt na pražském Barrandově, který zaplatil neznámo z čeho, a další podivné kontakty. Dlouholetá naděje ČSSD v čele vlády vydržela jen rok.

2006: REKORDNÍ ODS

V zatím posledních sněmovních volbách dokázala potřeť v tomto období zvítězit ODS, ale vzhledem k těsnému výsledku voleb teprve po sedmi měsících přetahování uspěla ve snaze sestavit vládu s podporou sněmovny. Její pád 24. března 2009 znamenal nástup druhé úřednické vlády.

Paroubek - buldozer z RaJ

Když sociálním demokratům padali premiéři ve zkracujícím se intervalu, hledal se premiér, aby dovládl do voleb v roce 2006. Řada přišla na málo známého ministra pro místní rozvoj Jiřího Paroubka. Ten vdechl v premiérském křesle straně impuls srovnatelný snad jen se zemanovským vzestupem.

Jenže Paroubek polarizuje společnost snad více než Zeman. To mu vzalo vítězství v roce 2006, kdy podlehl opozičnímu vůdci Topolánkovi a ODS. Odveta jejich souboje se měla konat letos na podzim, ale Jiří Paroubek způsobil odklad na příští jaro.

Odlišnost epoch?

Hlavní odlišností první a polistopadové republiky z pohledu parlamentních voleb se stala pestrost politických stran. Po roce 1989 byla zavedena pětiprocentní hranice pro vstup do sněmovny, jež počet kandidujících stran razantně omezila. Maximem byl úspěch osmi kandidujících subjektů v roce 1992, od té doby počet klesal a naposledy se zastavil na pěti stranách.

Naproti tomu v první republice vždy přesahoval počet parlamentních stran číslo deset, i když je nutné dodat, že etnicky českých nebo smíšených stran bylo ve sněmovně mezi sedmi a osmi. Ostatní prvky totiž volby v obou obdobích hodně sblížují: nestabilita vlád, častá existence menšinových a úřednických kabinetů, jež se střídaly s vládami širokých koalic.

KDE KOHO V ČESKU VOLÍ

Srovnejme na závěr ještě to, co se nazývá volební geografíí - tedy zkoumání toho, kde je která strana

populární a kde ji naopak voliči příliš nepodporují.

Sociální demokraté měli v době první republiky své voliče hlavně ve městech a na jejich předměstích. Hlavní ohniska jejich podpory se nacházela v dělnických čtvrtích Prahy, v jejím bezprostředním okolí a na Plzeňsku. Právě v západních Čechách se nacházel i okres, kde dostávali sociální demokraté celostátně nejvyšší počty hlasů - Rokycany. Mimo souvislý pás na severozápad od Prahy získávali sociální demokraté výraznou podporu také na Pardubicku. Na Moravě se sociálně demokratičtí voliči nejvýrazněji vyskytovali v Brně, na střední Moravě (Prostějovsko, Přerovsko) a na Ostravsku. Ani po odchodu levého křídla, které založilo komunistickou stranu, se sociálně demokratická mapa první republiky příliš nezměnila. Snad se jen ještě posílila výjimečnost Plzeňska, kde byly členské i voličské odchody ke komunistům nejnižší.

Rudé Kladno

Komunistická strana Československa ve své volební základně do značné míry kopírovala sociální demokraty. Hlavní komunistickou pevností se ovšem stalo Kladensko a Slánsko. Komunisté dokázali vždy být v několika okresech vůbec nejsilnější stranou. Tyto "komunistické" okresy se kromě zmiňovaného Kladenska a okolí Prahy nacházely také v okolí Brna (zejména v tamních hornických oblastech rosicko-oslavanského revíru) a na Ostravsku a Karvinsku. Komunisté se od národnostně českých stran lišili také v tom, že ve svých řadách měli i příslušníky jiných národností. To vedlo i ke skutečnosti, že poslední výrazná bašta komunistů vykrystalizovala v menších okresech na Liberecku (Chrastava, Nové Město pod Smrkem, Frýdlant).

Hodně odlišnou volební mapou se projevovala třetí levicová strana - českoslovenští národní socialisté. Tato strana, jež se pokoušela skloubit boj za dělnická práva s národnostní otázkou, se v první republice proslavila jako vysloveně městská strana. Její hlavní volební základnu bychom našli v Praze, Brně a ve východočeském Podkrkonoší. Nadprůměrných výsledků dosahovala také v severovýchodním sousedství Prahy (v Polabí). Rekordní zisk strana získávala v okrese Železný Brod na dnešním Semilsku. Kromě velkých měst se národní socialisté prosazovali zejména v českých okresech na národnostní hranici s většinou německou populací.

Prvorepublikoví lidovci měli nejsilnější podporu tam, kde žilo nejvíce aktivních katolíků. Naprosto dominovali na jihovýchodě Moravy, kde dokonce v některých okresech získávali absolutní většinu hlasů. Jejich hlavní baštou byl v tomto ohledu tehdejší okres Valašské Klobouky. Mnohem menší podporu měli lidovci v Čechách, kde si ale také vybudovali jedno ohnisko podpory, které tvořily zejména okresy Litomyšl a Skuteč na Pardubicku a celé Náchodsko. Mezi místa s výraznou podporou lidovců patřily ještě okresy dnešní Vysočiny a části jižních Čech, v nichž převažovali etničtí Češi.

Česká Sibiř

Agrárníci, kteří jako jediná strana během první republiky nikdy neopustili vládní sestavu, byli už z logiky své politické orientace stranou venkovskou. Jen minimum hlasů získávali ve městech a silnější byli v Čechách než na Moravě. Pásmo jejich vysoké podpory se táhlo od jihu Čech přes středočeské Polabí a Vysočinu do zemědělské části východních Čech. Rekordní zisky si připisovali agrárníci na Královéhradecku (okres Nechanice), na Benešovsku (Dolní Kralovice) a v oblasti tzv. české Sibiře (okresy Sedlec, Mladá Vožice). V těchto oblastech dokonce občas atakovali hranici 50 procent hlasů. Na Moravě se agrární strana prosazovala spíše v její jižní polovině, a zejména v moravské části Vysočiny.

Poslední stranou velké pětky prvorepublikových stran byla pravicová národní demokracie, jež v sobě snoubila ekonomický liberalismus s důrazem na českou národní strunu. Strana se cítila být hlavní nositelkou vzniku samostatného Československa, ale voliči jí příliš vděku nedopřávali. Strana mnoha osobností a nižších volebních zisků se v tomto ohledu podobala polistopadovému Občanskému hnutí (OH), které bylo plné osobností a ministrů z doby převratu, ale voličské přízně se nedočkalo. Národní demokraté byli ještě výrazněji městskou stranou než národní socialisté. Postupem času se navíc

stávali dokonce spíše pražskou stranou, protože více než čtvrtina všech jejich hlasů pocházela z hlavního města. Za výsledky z Prahy se u národních demokratů řadily výsledky z velkých, národnostně českých měst (Plzeň, České Budějovice, Hradec Králové, Brno, Prostějov).

Henleinovci

Z menších prvorepublikových českých stran stojí za zmínku volební bašty strany živnostníků. I ta se řadila k městským stranám, ale nejlepších výsledků dosahovala v menších městech, jako byly Rychnov nad Kněžnou, Počátky či Polná.

Volební mapa první republiky by byla plná bílých míst, pokud bychom se nezmínili o stranách národnostních menšin. V téměř celém severním, západním a jižním pohraničí vítězily německé politické strany. Severozápadní pohraničí (Karlovarsko, Mostecko, Ústecko a Teplicko) bylo jádrem podpory německé sociální demokracie. Němečtí agráři vítězili v odlehlých okresech na Žluticku, Českolipsku nebo v místě dnešního vojenského újezdu Libavá. Němečtí křesťanští sociálové čerpali své hlasy hlavně z jihočeského Vyšebrodka, Šluknovského a Broumovského výběžku a z Moravskotřebovska. Německé nacionální strany - národní socialisté a nacionálové - nejvíce hlasů získávali na Liberecku (hlavně v Jablonci nad Nisou), na Opavsku a na Novojičínsku. Tyto oblasti byly později i hlavní studnicí hlasů pro henleinovce.

V okrese Český Těšín ve Slezsku ve všech parlamentních volbách zvítězilo polské menšinové uskupení.

Modré Čechy, oranžová Morava?

Po roce 1989 se volební mapa republiky výrazně zjednodušila. Zatímco pro mapu okresních vítězů v době první republiky potřebujeme alespoň deset barev, v polistopadovém období stačí tři a to ještě třetí barvu - rudou - použijeme jen pro parlamentní volby v roce 2002.

Při "zakladatelských" volbách v roce 1990 vyhrálo Občanské fórum všude s výjimkou čtyř okresů v okolí Brna, kde ho překvapivě porazilo moravistické Hnutí za samosprávnou demokracii - Společnost pro Moravu a Slezsko (HSDSMS). Totéž se opakovalo ve volbách v roce 1992, kdy jen dva okresy "získali" moravisté a ve zbytku země triumfovala ODS. Až od voleb v roce 1996 se mapa začala rozpadat na velké modré a velké oranžové území, přičemž podle síly občanských a sociálních demokratů se měnil poměr mezi jejich velikostí. Jen v roce 2002 přibyla na mapě třetí barva, protože KSČM dokázala vyhrát na Tachovsku, Lounsku a Znojensku.

Modří ptáci

Občanští demokraté získávají nejvíce hlasů po celé polistopadové období v hlavním městě, v posledních letech se "modrá" Praha pomyslně rozrůstá a rekordní výsledky si ODS připisuje v okresech Praha- východ a Praha- západ. Kromě Prahy a okolí tvoří jádro podpory občanských demokratů souvislý pás táhnoucí se od Českých Budějovic přes střední Čechy až po východočeské Náchodsko a severočeské Liberecko. K němu se přidružují ještě velká města (Plzeň, Brno, Karlovy Vary a v poslední době i na Ústecku) a česko- slovenské pomezí (Zlínsko, Vsetínsko). Mezi slabší místa "modré" mapy patří Vysočina, části jižní Moravy, Olomoucký kraj a značná část Moravskoslezského kraje.

Sociální demokraté v prvních polistopadových volbách příliš neuspěli, ale jejich volební mapa hodně kopírovala tu prvorepublikovou (Plzeňsko, Pardubicko, Ostravsko, střední Morava). Během času se ale oblast sociálně demokratické podpory začala více přesunovat na Moravu a do Slezska.

Rekordním okreseš ČSSD je ve všech volbách od roku 1996 Karvinsko. V Čechách sociální demokraté udrželi výrazné volební zisky zejména v Ústeckém kraji a v několika dalších hraničních okresech. Pro sociální demokraty obecně platí, že jsou stranou venkova a méně prosperujících oblastí republiky. Největším problémem ČSSD zůstává pravidelně volební zisk v Praze.

KDU-ČSL, která je pokračovatelkou prvorepublikových lidovců, pro . tuje téměř výhradně v oblastech s tradičně vysokým procentem katolického obyvatelstva. Jejimi rekordními okresy zůstává Uherskohradištsko a Žďár nad Sázavou. V Čechách se KDU-ČSL prosazuje zejména v Pardubickém kraji (Ústeckoorlicko). Lidovci téměř volebně neexistují v Ústeckém, Karlovarském a Libereckém kraji a slabí jsou i v Praze.

Strana Sudet

Poslední stranou, která má od roku 1990 nepřetržitě status parlamentního subjektu, jsou čeští a moravští komunisté (KSČM). Ti jsou jednoznačně stranou bývalých, dříve Němci osídlených Sudet, do nichž patří všechny jejich hlavní bašty: Tachovsko, Lounsko, Mostecko i moravské Znojemsko. Naopak v průběhu demokratického dvacetiletí trochu "vyšisovalo" dříve rudé Kladensko. Ještě ve volbách roku 1990 dosáhli v Kladně komunisté svého vůbec nejlepšího okresního výsledku, ale později začalo Kladno díky blízkosti hlavního města pro . tovat z plodů ekonomické transformace a volit spíše jako Praha než jako historická bašta komunistů. Podobně se oslabil síla komunistů na Ostravsku, kde se ale jednalo spíše o pokles relativní, protože komunisté v tomto regionu hlasy neztratili, pouze je zde zastínila ČSSD. Komunisté zůstali později stranou vnější periferie, kdy získávají hlasy zejména v malých obcích mimo velké aglomerace.

Z menších stran připomeňme, že se zelení a malé pravicové strany (ODA a Unie svobody) vyznačovali velmi podobným voličským pro . lem, postaveným téměř výhradně na velkých městech. Moravisté téměř všechny své hlasy, když ještě patřili v první polovině devadesátých let mezi parlamentní strany, získávali na jihu Moravy. Pravicově populističtí Sládkovi republikáni byli stranou českého severu a bývalých Sudet obecně. Jen krátce v Parlamentu zasedající Liberálně sociální unie (LSU), která reprezentovalo zejména družstevní zemědělce, dostávala hlasy hlavně v českých zemědělských oblastech. Její území nadprůměrné volební podpory velmi korespondovalo s baštami prvorepublikových agrárníků.

Volíme stejně?

Vykreslili jsme dvě volební mapy. Můžeme z nich vyčíst nějaké podobnosti a souvislosti mezi volbami v první republice a nyní? Určitě to platí pro lidovce, jejichž voliči se z geografického hlediska vůbec nezměnili.

U všech ostatních stran to bude složitější. ODS jako strana města získává v podobných oblastech jako prvorepublikoví národní socialisté a národní demokraté. Její návaznost na národní socialisty v tomto ohledu posiluje i fakt, že obě strany získávaly silnou podporu ve středních a východních Čechách, stejně jako skutečnost, že obě strany byly silnější v Čechách a na Moravě a nejlepší výsledky si připisovaly v Praze. Zmínit je třeba i to, že ODS dosahuje dobrých výsledků i v bývalém pásmu agrárnícké podpory v Čechách.

Také sociální demokraté mají silnou podporu v několika regionech, kde slavili úspěchy již před válkou. Bezpochyby to platí na Ostravsku a na střední Moravě. Méně již své dědictví udrželi v Čechách, kde kontinuita platila v prvních volbách v roce 1990, ale pak ČSSD výrazně zamířila do bývalých sudetských oblastí, kde pochopitelně na prvorepublikovou sociální demokracii příliš navazovat nemůže.

Něco podobného se stalo komunistům. Ti ve většině svých prvorepublikových bašt zaostávají nebo téměř zmizeli (například v Praze a okolí) a přesunuli se do bývalých Sudet. Tento přesun ovšem neproběhl až po roce 1989, ale už v roce 1946, jak ukazují analýzy prvních poválečných voleb. Pokud bychom hledali stranu, již by se nejvíce blížila regionální podpora dnešní KSČM, našli bychom překvapivě Henleinovu SdP. U ní je ale jisté, že se nemůže jednat o stejné voliče ani jejich potomky, což dokládá, že volební geografie mnohdy může produkovat výsledky, které se jeví na první pohled jinak, než ve skutečnosti jsou. V tomto ohledu volební mapou podstatně zahýbal poválečný odchod českých a moravských Němců z pohraničních oblastí, jejichž volební charakteristika se tím úplně

přetvořila.

Přes tuto poznámku ale platí, že vzorce volebního chování si, stejně jako mnohá volební pravidla, od první republiky zachovaly určitou stálost a že mnohé oblasti naší země volí i po padesátiletém totalitním intermezzu velmi podobně jako v době mezi světovými válkami.

Reflex - speciál, Osudy dvacetiletí, 24.10.2009